

# Den kvalitetsmärkta högskolan

Fredrik Schoug

*Upp till kamp för kvaliteten!*

”Kvalitet” har blivit en framträdande ledstjärna inom högskolan. På bara några få år har optimeringsivern spritt sig som en löpeld genom den högre utbildningen och frågan om hur forskning och utbildning ytterligare skall kunna förbättras har hamnat överst på dagordningen hos flera av högskolans organ och aktörer. Mer och mer talas det därför om vikten av att vidareutveckla den akademiska verksamheten, att överträffa dess nuvarande nivåer, att ständigt förbättra forskning och utbildning. Nivån måste hela tiden höjas, standarden optimeras, och alla som idag är verksamma inom universitetsvärlden berörs av denna strävan.

Bland de många instanser som bekymrar sig om akademisk kvalitet spelar Högskoleverket en framträdande roll. Med 1990-talets stora decentraliseringar av den högre utbildningen kom kvalitetsutvärderingar att bli ett alltmer centralt uppdrag för myndigheten. I och med övergången från målstyrning till resultatstyrning riskerade makten att glida ur statens händer, varför nya kontrollmekanismer behövdes för att upprätthålla ordningen i systemet. En regelbunden övervakning av verksamheten kom att ersätta det direkta beslutsfattandet utan att inflytandet för den sakens skull gick förlorat. Utvärderingsverksamheten har efterhand kommit att bli mer omfattande och 2001 inleddes projektet att granska alla utbildningar som leder fram till kandidat-, magister- eller

yrkesexamen med sexårsintervall. Den som besöker Högskoleverkets hemsida<sup>1</sup> får veta att sådana kvalitetsgranskningar genomförs i syfte att stimulera högskolornas eget utvecklingsarbete, att kontrollera om utbildningarna svarar mot högskolelagens och högskoleförordningens bud samt för att ge blivande studenter information inför sina utbildningsval. Man anordnar också återkommande kvalitetskonferenser för studenter, lärare och personal vid landets lärosäten för att diskutera riktlinjer och former för det fortsatta kvalitetsarbetet. Nyligen utnämnde Högskoleverket efter moget övervägande också Uppsala universitet till svensk representant i en tävling om det bästa kvalitetsarbetet i Norden, arrangerad av nätverket Nordic Network for Quality Assurance. Kvalitet tjänar därmed inte enbart som ett verksamhetsmål. Optimeringsivern har också antagit sportens former och förvandlats till en tävlingsform i sig där akademisk prestige står på spel.

Med Bologna-processen inleds ett nytt kapitel i kvalitetsgranskningarnas historia. Utvärderandet decentraliseras till lärosätena, som skall utveckla egna system för kvalitets-säkring. Dessa system kommer därefter att ligga till grund för nationella granskningar av Högskoleverket, som i sin tur kontinuerligt redovisar egna självvärderingar på europeisk nivå inför policyorganet European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA). Därmed kommer Hög-

skoleverkets roll vid sidan av utvärderingar av en del programutbildningar att förskjutas mot en ökad tonvikt på granskningar av den lokala kvalitetssäkringen. Hela denna ordning utmynnar således i en lång spiral av självvärderingar och bedömningar där lärosätena kvalitetsgranskar sig själva, för att sedan få sina granskningssystem granskade av Högskoleverket, som i sin tur kvalitetsgranskas av ENQA.

Även om utvärderingarna inom den högre utbildningen till en början främst var en metod för statsmakterna att bibehålla kontrollen över universitetet har de övervakade parterna på senare år också själva hyllat vikten av akademisk kvalitet. Alla högskolor har utvecklat planer och styrdokument för sin egen självförbättring. ”Offensivt kvalitetsarbete är ett begrepp som intimt skall förknippas med Mitthögskolan”, står det att läsa i ett typiskt dokument.<sup>2</sup> ”Det handlar om att etablera Mitthögskolan som en internationellt konkurrenskraftig nätverkshögskola där kvalitetsmedvetenhet och förbättringsvilja speglar våra gemensamma attityder och arbetssätt”, sägs det vidare. Sådana framstegsambitioner har emellertid inte alltid stannat vid utarbetandet av policydokument. Nationella och internationella bedömare har även på lokal nivå anlitats för att avgöra huruvida verksamheten vid den ena eller andra fakulteten lever upp till högsta internationella standard eller tyvärr bara till nationell nivå. Exempelvis har de humanistiska fakulteterna vid Göteborgs och Lunds universitet engagerat bedömare för att granska verksamhetens kvalitet<sup>3</sup>, liksom den medicinska fakulteten i Lund. Och de är förvisso långt ifrån ensamma om sådana initiativ. Vissa tecken tyder också på att samma personer ofta konsulteras för att bedöma verksamheten vid olika lärosäten. Kanske håller ett vetenskapligt domarkollektiv på att ta form?<sup>4</sup>

Sådana exempel styrker föga överraskande att kvalitetsivern ökar, men säger mindre om

vad detta kan betyda. Den allt starkare tendensen bland universitet och lärosäten att företa egna utvärderingar för att granska sina brister och förtjänster skulle kunna leda tankarna till Michel Foucaults (1987) analyser av disciplinära panoptiska scheman, där makten utövas via en serie av övervakare som granskar andra övervakare som i sin tur vaktar över aktörer på nästa nivå och så vidare. Genom att varje nivå i ett disciplinärt system inbegriper dokumentation, utvärdering, bedömning och rangordning blir aktörer på lägre plan mer benägna att på eget initiativ leva upp till de normer och förväntningar som initieras på högre nivåer. Den stora kvalitetsivern skulle i så fall kunna sägas ha fortplantat sig nedåt i systemet och omfattas lokalt lika väl som centralt.

Men även om kvalitetsnormernas spridning vid en första anblick kan ge intryck av en ovanligt lyckad disciplinering som bekräftar etablerade teorier och perspektiv på området, riskerar sådana tolkningar att överdriva universitetslärnarnas underdåniga lydnad gentemot maktens bud. Inom universitetsforskningen har man inte sällan framhållit högskolans relativa resistens gentemot direktiv ovanifrån. Utbildningssystemet har sagts vara *bottom heavy* (Clark 1983), det vill säga att makten i hög grad är koncentrerad till dess lägre nivåer, och det akademiska skräet har utmålats som särskilt förfaret i konsten att avstyra politiska direktiv: ”... it has enormous capacities to resist, to delay, to simply not do what is supposed to be done” (Trow 1993:29).<sup>5</sup> Om forskare och universitetsfolk är så förslagna och baksluga att de inte låter sig knådas som en deg i makthavarnas baktråg måste man resa frågor om huruvida kvalitetsivern kan sättas i samband med fler intressen och motiv än enbart politikens. Vilken roll spelar kvalitetsappellerna i högskoledebatten? Och rymmer akademins meritokratiska system möjligtvis incitament att problematisera sin verksamhet i termer av kvalitet? Artikelns syfte är att belysa och försöka besvara dessa frågor.

*Konsten att göra anspråk*

Ett värde som antingen bara ökar eller bara minskar med tilltagande kvantitet kallas ibland för ett *monotont värde* (jfr Bateson 1987:85f). Till skillnad från exempelvis kroppstemperaturen eller blodtrycket saknar ett sådant värde optimal nivå, ett lagom bortom vilket man kan få nog. Antingen gäller principen ju mer desto bättre eller tvärtom ju mindre desto bättre. Kvalitet kan betraktas som ett typexempel på ett monotont värde eftersom det kontinuerligt stiger i förhållande till sin kvantitet. Ju mer kvalitet, desto bättre. Man kan helt enkelt aldrig få för mycket av denna så hett eftersträvarsvärda egenskap. När kvaliteten åberopas i högskoledebatten kan man emellertid gissa att debattören i fråga inte är helt nöjd med sakernas tillstånd. Någoting behöver då på ett eller annat sätt korrigeras, avvisas eller rättfärdigas. Den som via pressarkiven granskar högskoledebatten, dess bruk av kategorin kvalitet och alla rangordningar som företas i dess namn, kommer att få rikligt med belägg för sådana samband.

Ordet kvalitet tenderar påfallande ofta att dyka upp i samband med frågor om hur forskningens finanser skall fördelas. Standardexempel kan bland annat hämtas från kampen mellan högskolan och Utbildningsdepartementet om huruvida resurserna bör lokaliseras direkt till lärosätena eller till forskningsråden. Med jämna mellanrum brukar forskarna beklaga sig över att den akademiska friheten minskar och över att en alltför stor del av arbetstiden går åt till att söka anslag, varför man reser anspråk på ökat forskningsutrymme i tjänsten. Svaret från Utbildningsdepartementet är i stort sett alltid detsamma, oavsett om ministern heter Per Unckel, Thomas Östros eller Leif Pagrotsky, vilket kan exemplifieras med Östros ord:

Fasta forskningsresurser vid alla lärosäten lägger grunden för en högre utbildning av god kvalitet i hela landet. Men för att utveckla svensk forskning anser jag att vi

bör lägga en större tonvikt vid forskningsrådets resurser. Det är viktigt för att stimulera högkvalitativ och konkurrensutsatt forskning inom olika forskningsfält (SvD 25/4 2000:10).

Argumentet bygger på ett föregivet samband mellan konkurrens och kvalitet. Forskarna kan inte tillåtas verka under obekymrade former eftersom detta skulle innebära ett hot mot verksamhetens standard. Istället måste anställningstryggheten och forskningstidens omfattning fördelas hierarkiskt och utbetalas som priser i tävlan för att universitetslärarna inte bara skall gå omkring och slå dank utan känna sig manade att göra ett gott arbete. Nya satsningar och medelstildelningar görs på samma sätt med det ständiga påpekandet att endast forskning av allra yppersta kaliber kan komma ifråga för finansiering. När Östros hösten 2004, mot slutet av sin tid som utbildningsminister, efter en budgetöverenskommelse med Vänsterpartiet och Miljöpartiet, aviserade ökade resurser skedde detta således med den sedvanliga reservationen att endast ”de forskare som står sig bäst i konkurrensen” skulle prioriteras. ”Jag bedömer att vi behöver belöna det bästa, belöna kvalitet”, underströk han (HD 14/9 2004:12).

Kvalitetsargument brukas också i riklig mängd när man på lärosätena planerar för framtiden och funderar över hur eventuella expansionsplaner skall kunna finansieras. På de flesta mindre högskolor umgås man ju med drömmar om att erövra universitetsstatus, som exempelvis på Högskolan Dalarna, där vicerektorn Andrew Casson och den samverkansansvarige Bengt Lindström i ett debattinlägg härom året underströk att universitetet inte bara ”ger en kvalitetsstämpel”, utan också ”självkänsla, framtidstro och inte minst många nya miljoner i forskningsmedel till vår region” (FK 10/2 2004:2). Kvalitetsiverns samband med ekonomiska krav och anspråk går även igen bland forskare och kulturdebattörer. För inte länge sedan publicerade *Times*

*Higher Education Supplement* en rangordning över vad man ansåg vara världens femtio främsta lärosäten inom humaniora. Inget svenskt universitet upptogs på listan, vilket uppmärksammades av svenska röster. ”Nu har vi besked: humanistisk forskning i Sverige står sig inte väl internationellt. Vi är många som anat det, men vi har inte förut haft någon auktoritativ jämförelse att luta oss mot”, suckade Sverker Sörlin i *Dagens Nyheter* över detta ovedersägliga bevis (DN 9/2 2005:B4). Ekot spred sig snabbt i den offentliga debatten. I *Sydsvenskan* satte kulturchefen Daniel Sandström (SDS 28/2 2005:B4) humanioras låga standard i samband med dess ekonomiska ramvillkor och historikern Håkan Arvidsson (SDS 9/3 2005:B4) jämförde med det något mer lyckligt lottade Danmark, där det av tradition rått ”mindre politiskt inflytande över forskningen och starkare inre kvalitetskrav”. I dessa kommentarer rekommenderades också en del recept som bot på misären: prioriteringar och resurskoncentration (Sörlin), forskningstid i tjänster och resursspridning (Arvidsson) och ökad resurstilldelning (Sandström). Topplistan legitimerades emellertid inte i något inlägg. Att det skulle gå att rangordna den humanistiska forskningen med alla sina inkommensurabla perspektiv ifrågasattes därför inte av debattörerna.<sup>6</sup> Inte heller slog det någon att modersmålet kunde ha betydelse för möjligheterna att upptas i internationella rankingar och detta trots att listan dominerades av amerikanska och brittiska universitet. Det är som om skribenterna ansåg det vara synd och skam att låta den kritiska eftertanken förstöra ett så utmärkt tillfälle att torgföra sina anspråk i striden om forskarsamhällets kassakista.<sup>7</sup>

Men även om kvaliteten ofta tjänar som legitimering av anspråk på finansiering eller omfördelningar av forskningsmedlen, kan den också dyka upp i andra sammanhang där resurserna i och för sig också står på spel, men på ett mer indirekt sätt. Ett sådant område är jäm-

ställdhetsarbete, som gärna bekämpas i namn av kvalitet. Detta åberopande av kvaliteten brukar initieras så fort jämställdhetsåtgärder initieras eller krav på dylika reses, som exempelvis 1995 när den dåvarande utbildningsministern Carl Tham i en forskningsproposition (Prop. 1994/95:164) aviserade inrättandet av ett antal nya professurer med positiv särbehandling av kvinnliga sökanden för att råda bot på den skeva könsfördelningen i forskarsamhällets toppskikt. Denna reform gav upphov till ett animerat meningsutbyte i dagspressen, där kvinnliga debattörer ofta uttalade sig positivt om de så kallade ”kvinnoprofessorerna” medan andra – inte minst äldre manliga professorer – höjde sina kritiska röster och krävde att förslaget skulle tillbakavisas. Ett huvudargument var att positiv särbehandling skulle inskränka konkurrensen och därmed borga för en försämring av professorskårens intellektuella standard. Birger Bergh såg följande dystra scenario framför sig:

Det som kommer att hända om propositionen vinner riksdagens gillande är följande. Kvaliteten sänks på de kvinnliga professorerna; detta är ju själva innebörden med propositionen. Men inte bara det. De manliga forskare som närt förhoppningen att deras forskarmöda i bästa fall skall kunna belönas med professur, kommer att tappa sugen och upphöra med att speciminera för professur så fort de har anledning att misstänka att någon enda kvinna umgås med liknande planer. Följden blir att kvaliteten också på de manliga forskarnas prestationer sjunker, och då kan man ju faktiskt säga att det uppstår någon sorts jämställdhet: männen blir med tiden lika dåliga som de blygsamt meriterade inkvoterade kvinnorna, och konkurrensen om professurer blir framgent en konkurrens mellan kvinnor: det är ju inte utsagt att en välmeriterad kvinna måste stå tillbaka för en sämre meriterad kvinna (SDS 10/3 1995:A4).

Här används alltså idén om ett samband mellan konkurrens och kvalitet för att tillbakavisa jämställdhetspolitiska initiativ, det vill säga samma föreställning som brukar tjäna som utbildningsministrarnas huvudargument mot

krav på ökad och mer lättillgänglig finansiering. Då inga normer väger lika tungt i en meritokrati som kvaliteten dyker samma slagträ emellertid också upp i kampen för jämställdhet. Eftersom forskning uppfattas som en exklusiv elitsysselsättning är det inte lätt att använda demokratiska argument som rättvisa och jämlikhet för att påverka fördelningen av makt och resurser. I och för sig kan man med en viss pondus bekämpa snedrekrytering så länge det handlar om grundutbildningen, men det är desto svårare att förorda en jämnare fördelning av forskningsresurser på demokratiska grunder då sådana krav lätt avfärdas som ett otillbörligt gynnande av medelmåttan. Det tjänar därför inte mycket till att ropa på rättvisa, utan man måste överglänsa sina rivaler för att kunna vinna gehör. Och eftersom krav på könskvotering och andra åtgärder till förmån för kvinnor tillbakavisas uppifrån med argumentet att kvalitet och kompetens bör fälla avgörandet och inte könet, är det föga överraskande att jämställdhetsarbete allt som oftast också legitimeras med kvalitetsargument. Akademiens konkurrenssystem sägs då prioritera mediokra män på bekostnad av mer framstående kvinnor vid fördelningen av tjänster och anslag, vilket utmålas som förmenande för kvaliteten (jfr t.ex. SOU 1995:110, s. 25).

Varför är det då så viktigt att höja forskningens kvalitet? Denna fråga lämnas vanligen obesvarad men berörs vid enstaka tillfällen, varvid framför allt tillväxten brukar framhållas som avhängig av forskningskvalitet. Hösten 2003 slog en rad representanter för svensk forskning in på denna kurs då Vetenskapsrådet, FAS, Formas, VINNOVA, SUHF, IVA och KVA kallade till gemensam presskonferens för att kräva förstärkt finansiering och koncentration av befintliga resurser. I ett pressmeddelande framhölls att "Flera studier visar att svensk forskningskvalitet sjunker" och att "det blir alltmer ovanligt att forskningsresultat blir till nytta för samhället och därmed bidrar

till ökad tillväxt".<sup>8</sup> Vilka studier detta rörde sig om angavs inte i kommunikén, men den som granskar pressens efterföljande skrivelser får en klarare bild. "Vi är fortfarande en framstående forskarnation, men snart riskerar vi att inte hänga med längre", hävdade Vetenskapsrådets ordförande Bengt Westerberg enligt *Göteborgs-Posten* (GP 30/10 2003:13). "Det visas tydligt av att svenska forskare citeras allt mer sällan i vetenskapliga publikationer i Västeuropa. Deras andel har sjunkit dramatiskt sedan 1990-talets början." Samma dystra rapporter återkom i *Svenska Dagbladet* (SvD 30/10 2003:8): "Den svenska forskningskvaliteten sjunker och allt färre samhällsnyttiga resultat kommer fram, vilket bland annat syns i att antalet forskare som citeras i forskningssammanhang har minskat."

Bibliometriska studier har försökt påvisa en nedgång för svenska forskare i den internationella citatligen (Persson 2002). Några samband mellan kapitalackumulation och den i akademien så prestigefulla citeringen har emellertid inte klargjorts, men debattörerna identifierar ibland samhällsnyttan med det som ger status bland forskarna själva.<sup>9</sup> Inte heller är det lätt att finna några mer ingående utredningar av hur relationen mellan forskning och välstånd egentligen ser ut, i varje fall så länge man håller sig till den offentliga debatten. Ju mer ansträngda högskolans finanser blir, desto fler blir de inlägg som *a priori* utgår från ett enkelt kausalsamband mellan forskning och rikedom, eftersom många parter då får intresse av att överdriva forskningens roll som "tillväxtmotor" för att därigenom motivera ökad finansiering.<sup>10</sup> Att göra sådana påpekanden är inte detsamma som att förneka forskningens samhällsekonomiska betydelse, utan att framhålla retorikens relativa oberoende av sitt objekt. Debatten tenderar nämligen att dramatisera, uppförstora och överförenkla alla sådana samband, inte för att kausaliteten tilltar utan för att kassan tryter, och förvandla tillväxten till en automatisk konsekvens av

kvalitet. Man kan därför sammanfattningsvis konstatera att den så sakrosankta kvaliteten allt som oftast åberopas för att skyla över den politiska karaktären i en retorisk genre där detta obestridliga värde antingen utmålas som förlorat eller som hotat, varför alla parter omedelbart måste rätta sig efter sagesmannens önskemål.

#### *Upphöjdhets vokabulär*

Även om kvaliteten av högskoledebatten att döma ständigt tycks lika hotad förefaller man ute på landets lärosäten vara tämligen belåtna med sin egen standard. Reklambroschyrer och hemsidor genomsyras nämligen av stolta utläggningar om kvalitet. En enkel undersökning av de större universitetens hemsidor som jag gjorde den 5 januari 2005 gav tydliga besked om lärosätenas officiella självvärderingar.<sup>11</sup> Mina sökningar på Lunds universitets hemsida gav 2999 träffar på ordet ”kvalitet”.<sup>12</sup> Trots detta idoga bruk visade sig Lunds universitet dock ligga jämförelsevis lågt. Frånsett Göteborgs universitet, där kvalitet ”endast” förekom vid 711 tillfällen, brukade de övriga lärosätena samma beteckning i ännu större utsträckning. Resultaten för Stockholms universitet uppgick till 4790, Uppsala universitet 7800 och Linköpings universitet 10 800 (alla siffror som anges på denna hemsida föregicks av ordet ”ungefär”).<sup>13</sup>

Värt att notera är också att uttrycket ”kritiskt tänkande” gav jämförelsevis få träffar. För Lunds universitet var förekomsten 393 gånger, Göteborg 48, Stockholm 192, Uppsala 322 och Linköping ”ungefär” 267. Det ospecificerade sökordet ”tillväxt”, som alltså inte enbart måste handla om kapitalackumulation utan exempelvis också kan beteckna kunskapstillväxt, visade sig emellertid ha något större förekomst, om än inte i nivå med ”kvalitet” mer än i något undantagsfall. För Lund blev siffran 1534, Göteborg 200, Stockholm hela 5030, Uppsala 992 och Linköping ”ungefär” 1400. Ordet ”kvalitet”, som rör

verksamhetens standard, dominerade således över de uttryck som betecknar möjliga samhällsuppdrag för forskningen och den högre utbildningen.

För att bilda mig en uppfattning om språkbrukets förändring över tid gjorde jag ett återbesök på lärosätenas hemsidor den 19 november 2005, det vill säga drygt tio månader efter den första mätningen. Nästan alla siffror visade sig då ha stigit markant, vilket förmodligen till viss del kan sättas i samband med hemsidornas expansion samt möjligtvis också sökmotorernas ökade effektivitet. Mer material tillkommer ständigt, men betydligt mindre rensas bort. ”Kvalitet” gav då 3391 träffar för Lunds universitet, vilket innebär omkring 13 procent fler träffar än vid det första tillfället, medan de övriga lärosätena uppvisade ökning på mellan 125 och 205 procent för samma ord. Linköping gav fortfarande flest träffar, hela 24 300 stycken, medan Uppsala uppvisade den största proportionella ökningen. Bruket av uttrycket ”kritiskt tänkande” hade också tilltagit för alla lärosätena, om än i lägre utsträckning än ”kvalitet”, och denna ökning befanns ligga mellan 13 och 107 procent. Mina sökningar på kategorin ”tillväxt” gav mycket svårtolkade variationer, innefattande en 870-procentig stegring i Uppsala och en 46-procentig nedgång i Linköping.<sup>14</sup> Även om dessa mätmetoder måste sägas vara mycket oprecisa kan man anta att relationerna i förekomst mellan de respektive kategorierna för varje lärosäte uppvisar en i varje fall något större tillförlitlighet. Frånsett ett par svårförklarliga undantag kan man då konstatera att användningen av ordet ”kvalitet” överlag tilltagit mer än bruket av ”kritiskt tänkande” och ”tillväxt” samt att skillnaderna ofta är markanta.

Resultaten av denna sondering av kvalitetsretoriken i medierna och på lärosätenas hemsidor kan härmed summeras i förenklad form. I takt med Bologna-processens fortskridande tycks kvalitetsanspråken öka i den

högre utbildningen, som detta manifesteras i officiella självpresentationer, samtidigt som högskoledebatten domineras av röster som snarare insinuerar andras brist på denna begärliga egenskap. Båda dessa tendenser innebär bekräftelse av samma ideal.

Kvalitet är emellertid inte det enda honnörordet i dessa sammanhang. Fler uttryck och paroller importeras emellanåt från den internationella arenan, där andra beteckningar kan brukas på ett likartat sätt. Allt oftare hyllas därför "excellens", en kategori som i den anglosaxiska kontexten tjänar som mål och mening för dagens universitet på samma sätt som kvalitet i den svenska.<sup>15</sup> I sin bok *The University in Ruins* gör den kanadensiske litteraturvetaren Bill Readings (1996: särskilt s. 21–43) en kritisk analys av denna alltmer utbredda strävan efter excellens. Utifrån framför allt amerikanska, kanadensiska och brittiska exempel hävdar han att excellensens språk kommit att bli en enande princip för hela akademien. Excellens utgör en kategori som sällan problematiseras eller ifrågasätts, ett retoriskt vapen som vinner samtycke i vitt skilda läger. Under nationalstatens storhetstid uppfattades universitetet som en institution under Kulturens fana, där folk skolades till upplysta medborgare, men när denna mission nu upphört tenderar den högre utbildningen, enligt Readings, i brist på andra uppdrag att reduceras till en byråkratisk enhet i det kapitalistiska systemet, vars enda uppgift blivit att optimera sin excellens.

Det mesta som har med universitetet att göra kan därmed verbaliseras i samma termer. Readings berättar exempelvis att Cornell University i USA erhållit pris för "excellence in parking". Excellensen tilldelas gärna också rollen som den gemensamma nämnaren för god forskning inom alla fält, oavsett vad som än skiljer dessa åt. Allting kan och skall vara excellent: filosofi, litteraturvetenskap, sociologi, fysik, biologi och parkering. Att så många är beredda att skriva under på behovet

av mer excellens betyder dock inte att det finns någon gemensam idé om vad denna egenskap egentligen skulle kunna tänkas bestå i. Excellensen kräver ingen förklaring och kan heller inte tillhandahålla någon dylik. Ordet saknar helt enkelt referent, vilket Readings framhåller som en förutsättning för dess popularitet. Det är just den inklusiva kapaciteten som ger kategorin dess obegränsade tillämplighet. Poängen är emellertid inte att *ingen* vet vad ordet betyder, utan att *alla* har sin egen uppfattning om vad det är. Och när excellensen väl accepterats som honnörord finns ingen anledning att bråka om definitioner. Bruket av excellensens vokabulär styr enligt Readings därmed uppmärksamheten bort från frågor om vad kvalitet egentligen är, vem som utgör domare över vad universitetet bör vara och vilken auktoritet dessa domare besitter.

"'Excellens' är ett begrepp som tidigare användes om monarker och andra upphöjda statsmän", påminner etnologen Billy Ehn (Ehn och Löfgren 2004:142). Om ordet då användes vid tilltal för att signalera adressatens upphöjdhet associerar vi det idag också med synonymer som "framstående", "utmärkt" eller "förträfflig". Beteckningar som kvalitet och excellens har med andra ord konsekrerande funktioner och fungerar som vapen i kampen om makt och resurser. Att utmåla verksamheten vid en institution eller ett lärosäte i termer av kvalitet utgör alltså inte enbart ett försök att fastställa dess förtjänster, utan bör framför allt betraktas som uttryck för finansiella anspråk eller förhoppningar. Om exempelvis Lunds universitet besitter mest kvalitet innebär detta att resurserna framför allt bör lokaliseras dit istället för att förspillas på annat håll. När kvalitetens och excellensens vokabulär etablerats blir det också betydelsefullt att omge sig med ett gott rykte, att utmärka sig i de ständiga kvalitetsutvärderingarna och förevisa tecken på sin upphöjdhet.

På samma sätt förekommer ordet "internationell" och uttryck som "starka forsknings-

miljöer” också ofta i sådana sammanhang. Kvalitetens måttstock är internationell, hävdade Leif Pagrotsky då han våren 2005 presenterade sin första forskningsproposition (Prop. 2004/05:80). Det symboliska värdet av internationell bekräftelse har också tilltagit på senare tid, vilket bland annat syns i det ökade antalet officiella samarbetsavtal mellan lärosäten i olika länder som börjat tecknas efter 1990. Som geografen Kerstin Cederlund (1999:96–98, 178) noterat innebär undertecknade avtal inte automatiskt att det faktiskt arbetas i de många formaliserade nätverken, varför man kan ana att de prestigefyllda tecknen på internationellt erkännande inte minst eftersträvas på grund av ökad konkurrens inom den svällande högskolesektorn. Och om Internationella Handelshögskolan i Jönköping är mest internationell bör forskningsanslagen ju rimligen gå dit och inte förlösas vid andra jämförelsevis provinsiallärosäten. Forskningsinstitut kan också ge sig själva namn som indikerar anspråk på upphöjdhet och internationell tillhörighet, som ”The Swedish Collegium for *Advanced Study in the Social Sciences*” (SCASSS) eller ”*Advanced Cultural Studies Institute of Sweden*” (ACSIS).

Enigheten om kvalitetens företrädare är ungefär lika påfallande som frånvaron av gemensam förståelse av vad den egentligen kan tänkas bestå i. Denna paradox blir ofta uppenbar i konkreta situationer när resurser skall fördelas, varvid de förbittrade striderna endast utkämpas om vad som kan anses motsvara normerna och inte om normerna i sig. Samma förhållande gäller principen att en akademisk tjänst bör gå till den främste, vilken sällan eller aldrig väcker osämja, till skillnad från den ofta mer omstridda frågan om vem detta egentligen kan tänkas vara. Och att ordet ”kvalitet” klart dominerar över ”tillväxt”, och i synnerhet över ”kritiskt tänkande”, på lärosätenas hemsidor kan ses som en indikation på universitetens större benägenhet att definiera

sig själva med utgångspunkt i sin elitstatus än utifrån sina samhällsuppdrag. Det allra viktigaste blir då inte vilka uppgifter man fyller, utan att man bedriver ”spjutspetsforskning” av ”internationell toppklass” och undervisning av ”högsta kvalitet”, det vill säga att man framstår som ”bäst i världen”. Eller för att låna en betecknande formulering från Billy Ehn (Ehn och Löfgren 2004:142): ”Medelmåttighet tolereras enbart i praktiken.”

I denna ändlösa holmgång slåss alla kombattanter med samma tillhygge. Utbildningsministrar legitimerar sina reformer med samma kvalitetsretorik som professorerna bekämpar dem. Jämställdhetsarbetet rättfärdigas i samma ordalag som det motarbetas. Forskningstid i tjänsten krävs och tillbakavisas med samma argument. Och såväl spridning som koncentration av högskolans resurser förordas på identiska grunder. Den demokratiska diskursen har helt enkelt trängts ut av sin meritokratiska rival, med vittgående följder för verklighetsbeskrivningar och problemformuleringsprivilegier. Om man försöker spela spelet om akademien med fel medel och begagnar sig av demokratins vokabulär löper man därför risk att blotta sig för dödliga meritokratiska riposter. ”Forskningspolitik är inte fördelningspolitik. Naturligtvis kan man ge pengar åt dem som är bäst. Det är upp till vetenskapssamhället att skapa stjärnor på detta sätt”, som Thomas Östros förklarar (DF 13–14/2002:6). Eller för att uttrycka saken på annat sätt: jämlikhet, rättvisa och social hänsyn är medelmåttornas credo och kan därför inte förfäktas i högskoledebatten utan självförlöjligande konsekvenser.

#### *Differentiering utan vetenskapliga kontroller*

Om kvalitetsretoriken kan kopplas till den akademiska maktkampen finns det anledning att försöka fördjupa förståelsen för hur detta spel egentligen fungerar. De flesta maktteorier bygger på principen att makt och resurser allt



som oftast fördelas på symbolisk väg. Så fort makten uppträder osminkad i egenskap av sig själv blir den illegitim, varför alla anspråk på auktoritet och herravälde måste draperas. Det tjänar därför inte mycket till att bokstavligen ropa på makt och pengar, utan kampen om tillgångarna måste föras i termer av högre ideal. I akademien är denna konkurrens om makt och resurser oupplösligt förbunden med alla pågående vetenskapliga debatter om sant och falskt, där skillnader i perspektivering och vetenskapssyn artikuleras med konsekvenser rörande status och prestige för de inblandade aktörerna. Som sociologen Charlotte Bloch (2002a, 2002b och 2003) hävdar måste man dölja sina känslor och passioner eftersom de ter sig alltför "oakademiska" och olämpliga i en värld som hyllar förnuftets och saktlighetens överhöghet. Det finns därför en rad konventioner för hur man skyler över sina svagheter och sin förbittring för att ge intryck av att ha kontroll. Då forskarsamhället dessutom kännetecknas av otaliga konkurrenssituationer och rangordningsförfaranden, där individernas statusrelationer ständigt manifesteras, måste de profana drivkrafter som under alla omständigheter hemsöker de inblandade parterna kanaliseras till tvistefrågor som anses vara vetenskapligt relevanta, vilka därmed blir de enda legitima möjligheterna att utkämpa duster om forskarsamhällets världsliga belöningar.

Den traditionella formen för denna kamp handlar om rivalitet mellan olika vetenskapliga perspektiv. Som sociologen Thomas Brante (1990) påpekat kan sådana kontroverser föras externt, genom att forskare från skilda discipliner engagerar sig i konflikter och stridsfrågor på samhällsnivå som den expertis som stridande parter av motsatta läger behöver för att backa upp sina anspråk, eller internt, genom att olika forskare eller forskarprofessioner strider om tolkningsföreträdet i de frågor som förs fram i vetenskapens egna fora. När vetenskaplig expertis engageras av de stridande

parterna för att konstruera pro- och kontraargument för att avgöra tvister om kärnkraften, miljöförstörelsen, den ekonomiska politiken eller den parlamentariska utformningen kan detta ses som exempel på hur samhällsliga konflikter övergår i vetenskapskontroverser. Kulturbegreppets brister och förtjänster, marxismens och postmodernismens berättigande eller värdet av den ena eller andra forskarens publikationer utgör å andra sidan exempel på vetenskapsinterna tvister, där personmotsättningar och meningsskiljaktigheter tenderar att samspela och förstärka varandra. Det är knappast orimligt att hävda att vissa frågor kan ådra sig ett omåttligt intresse just för att de eggas av en rivalitet och förbittring som annars måste skylas över i forskarsamhället och ges ett mer "vetenskapligt" uttryck. När sådana strider sedan avslutas med att den ena sidan lyckas tränga ut den andra blir förlorarna benägna att utveckla cyniska och kritiska attityder, medan vinnarnas tro på vetenskapens rationalitet i motsvarande mån stärks (jfr Brante 1990: 13). Resultatet av denna kamp blir också att seg-rarna kan expandera och vidareutveckla sin verksamhet, medan förlorarnas forskningsanslag upphör. På så sätt rättar sig fördelningen av makt och resurser efter utgången i striden om sant och falskt.

Konkurrens om makt och resurser på vetenskapens arena underlättas med andra ord av gemensamma forskningsproblem, där olika aktörer kan hysa skilda uppfattningar och därmed hamna i kontrovers med varandra. Sådana problem uppstår inom alla discipliner, men också inom en del ämnesöverskridande forskningsfält, som kan handla om demokrati, genus, etnicitet, globalisering eller något annat område som lockar kommentatorer från olika håll. Gemensamma stridsfrågor uppkommer emellertid inte lika lätt då aktörernas verksamhetsområden är mer oavhängiga av varandra. Om man vid resursfördelningen skall differentiera mellan vitt skilda forskningsspecialiteter låter detta sig därför inte

göras efter sanningskriterier. Forskningsfält som nanoteknologi och demokratifrågor, bioteknik och islamologi, geologi och litteraturvetenskap, saknar inte bara innehållsrelaterade måttstockar som kan begagnas för att mäta vem som egentligen har rätt och därför är mest värdefull utan också gemensamma forskningsproblem. Differentieringen sådana fält emellan måste följaktligen ske utan egentliga vetenskapskontroverser, utifrån kriterier som bortser från det inkommensurabla vetenskapliga innehållet och istället tar fasta på de yttre faktorer som kan jämföras och därmed ligga till grund för rangordningar. "Kvaliteten" hamnar härmed i fokus som rättesnöre för all akademisk verksamhet och spårandet av de "starka forskningsmiljöerna" blir således en högprioriterad fråga. Här fungerar produktivetsrelaterade faktorer som citeringsfrekvens, disputationsfrekvens och publikationsmängd ofta som tecken på excellens och forskningskvalitet, medan utbildningskvalitet gärna mäts efter söktryck, genomströmning och antal studenter per lärare. Rangordningsförfarandena kräver operationaliserbara kriterier, varför kvaliteten snarare tenderar att bestämmas av vad som är möjligt att kvantifiera och mäta än av elaborerade överväganden av vad kvalitet egentligen kan tänkas vara.

När utbildningssystemet och forskarsamhället sväller utan att resurserna tilltar i samma omfattning hamnar högskolan ofta i ekonomiska trångmål och tvingas till besparingar. Så länge dessa åtstramningar sker i enlighet med osthyvelprincipen och alla parter bidrar med lika stora eftergifter är behovet av kvalitetsappeller litet eftersom sådana besparingar inte differentierar mellan olika forskningsområden. Annat blir det när röststarka aktörer börjar begära prioriteringar och resurskoncentration. Sådana krav har blivit allt vanligare på senare år, vilket till viss del kan sättas i samband med idéer om kollektivets betydelse för forskningens standard och nytta. Vetenskapsstudier har undersökt "kreativa" miljöer och

försökt peka ut den kollektivism som skiljer dessa från "stagnerade" motsvarigheter (Ben-nich-Björkman 1997) och betonat vikten av en "kreativ massa" som framför allt återfinns i större städer, varför forskningsmedlen inte bör spridas ut över allt för många lokala högskoleenheter (Sörlin och Törnqvist 2000). När resurserna därmed skall fördelas mellan "starkare" och "svagare" miljöer, snarare än mellan individer som konkurrerar om lösningen på samma problem, uppstår fler situationer där differentieringarna inte längre kan grundas i disciplinernas och forskningsfältens ojämfrörliga metoder och problemställningar, varför föreställningar om kvalitet, excellens och "styrka" lättare hamnar i förgrunden.

Resultatet av dessa förhållanden blir ett spel, vars regler kommer att genomsyra spelarnas attityder och förhållningssätt. De så kännbara resursproblemen måste översättas till kvalitetsproblem för att kunna framföras och ingenting kan därför lämnas outvärderat och orankat. Som yngre forskare måste man bygga upp en imponerande CV och fundera på hur man kan framstå som bättre än konkurrenterna för att kunna överleva i vetenskaps-samhället. Som akademisk ledare måste man bekymra sig om hur kvaliteten kan optimeras, hur "starka forskningsmiljöer" kan skapas, så att finansiella och andra bekymmer därigenom kan föras över på konkurrenterna istället. Kvalitetsappellerna ekar allt högre och det så kompromisslösa behovet att ytterligare optimera verksamhetens standard motiveras sällan, mer än med enstaka förespeglningar om "tillväxt", en välståndsblooming som på något sätt skall drivas igenom via ökad citering av svenska forskare.

Istället för att betrakta dessa högljudda hyllningar av kvaliteten som betingade av forskningens, näringslivets, samhällets eller Sveriges behov måste man fråga sig om de inte snarare bör ses som systemeffekter hos underfinansierade meritokratier. För när en miljö hyllar excellens och kvalitet, och of-

ficiellt endast anslår medel till personer eller institutioner som anses representera dessa egenskaper, finns få andra legitima sätt att lösa sina resursproblem än genom att försöka överglänsa konkurrenterna i rangordningar, kvalitetstävlingar och excellensmätningar. Med Pierre Bourdieus terminologi skulle man kunna betrakta kvalitetsretoriken som yttringar av det sociala fältets egenskaper, vars effekter tilltar med konkurrensen och medför att problemdiagnoserna alltmer dikteras av spelets incitament snarare än av vetenskapens eller samhällets omätliga behov av kvalitet. Sådana determinerande faktorer kan ges fritt spelrum när viljan och/eller förmågan att faktiskt lösa sociala och ekonomiska problem gått förlorad och ersatts av tävlingsförfaranden, där konkurrenter istället tvingas försöka vräka över svårigheterna på varandra.

#### *Sanning och kvalitet*

Som en praktisk konsekvens av denna utveckling tenderar kvaliteten i hög grad att ersätta sanningsbegreppet i konkurrensen om makt och pengar i akademien. Detta innebär knappast att Kampen Om Sanningen helt och hållet försvinner. Förbittrade vetenskapskontroverser av traditionell typ kan fortfarande utkämpas, exempelvis rörande damp och andra bokstavsdiagnoser av stökiga barn och skolungdomar, men man kan ändå ana att andra strider förs med något lägre intensitet. För om Kvaliteten intar Sanningens roll som rättensnöre blir det ju viktigare att vara "bäst" än att ha rätt. Vilka logiska innebörder kan detta då tänkas medföra?

Sanningen är epistemologisk till sin karaktär och har att göra med det vetenskapliga innehållet, medan kvaliteten desto mer handlar om den vetenskapliga organisationen och dess produktivitet. Även om den lärda historien rymmer flera olika sanningsbegrepp är det så kallade korrespondesteoretiska begreppet det i särklass vanligaste, både i vetenskapen och i *common sense*-tänkandet.

Sanningen identifieras då inte med vad människor i olika samhällen eller epoker uppfattat som sant, vilket förenar en del alternativa sanningsbegrepp som dominerar inom kulturvetenskaperna, utan med representationer som korresponderar med "objektiva fakta". Sanna är de föreställningar som avbildar tingens inneboende egenskaper. Konsekvensen av sådana synsätt blir att forskning på ett område lämpligen bör fortgå tills sanningen klarlagts, varefter man lämpligen kan gå vidare till nästa problem. Två rivaliserande sanningsanspråk kan inte båda vara giltiga, men i bästa fall lyckas man till slut avgöra vilket som bör förkastas och vem som egentligen har rätt. Sanningen blir därmed inget monotont värde, som kan intensifieras genom att man ytterligare stegrar sanningshalten i all evighet. Gravitationslagen eller lagen om energins konstans kan inte ytterligare trappas upp och göras ännu sannare än vad de redan är.

När Kvaliteten ersätter Sanningen som vetenskaplig målsättning kan striden principiellt sett aldrig avslutas eftersom det alltid är möjligt att optimera normuppfyllelsen ännu mer och därigenom springa om rivalerna. Under Sanningens regim handlar vetenskapliga framsteg om att i bokstavig mening *utvidga* vetandet, om territoriell expansion. När kartläggningen på ett område är fullbordad kan inga ytterligare framsteg göras med mindre än att man flyttar fokus och bryter ny, jungfrulig mark. Den vetenskapliga utvecklingen får därmed en kumulativ karaktär. Nya bitar fogas till det stora pussel som växer i alla riktningar och ger upphov till ett flöde av nya specialiteter, discipliner och forskningsfält i takt med att fokus hela tiden förflyttas. Den stadigt växande kunskapsmängden tenderar i sin tur att kräva fler vetenskapliga institutioner, som kan förvalta alla otaliga landvinningar. När Kvaliteten regerar och man hela tiden kan optimera och förbättra verksamheten kan man emellertid göra framsteg utan att

vidga horisonterna och ge upphov till organisatorisk expansion. Kanske kan man säga att kvalitetens ledstjärna därmed banar väg för framsteg anpassade till företagsekonomiska budgetramar.

Fredrik Schoug, docent

Etnologiska institutionen, Lund

#### Noter

- 1 <http://www.hsv.se>
- 2 *Kvalitetsutvärderingsprogram. Värderingar, arbets sätt, mål*, s. 3. (Dokumentet finns tillgängligt på internet, där jag hämtade det 25/3 2005: [http://www.mh.se/upload/Forvaltning/REK/MH\\_Kvalitetsdokument.pdf](http://www.mh.se/upload/Forvaltning/REK/MH_Kvalitetsdokument.pdf)).
- 3 Dessa utvärderingar har utmynnat i följande rapporter: Sörlin, Johansson et al. 2001 samt *Rapport om resultatet av en utvärdering av forskning och forskarutbildning vid Lunds universitet inom området för humaniora och teologi vid Lunds universitet* (finns tillgänglig på följande internetadress, där jag fann den 25/3 2005: [http://www.ht.lu.se/intranet/public/remisser/Utvardering\\_fofoub\\_sept04.pdf](http://www.ht.lu.se/intranet/public/remisser/Utvardering_fofoub_sept04.pdf)).
- 4 Därtill utvärderas undervisningen på alla universitets- och högskoleutbildningar naturligtvis också genom att studenterna fyller i formulär efter genomgångna kurser. Dessa kursvärderingar används emellertid endast internt för lärarna och utbildningsadministratörerna och kommer inte att begrundas i denna artikel.
- 5 För en mer ingående utredning av dessa argument, jfr min bok *På trappans första steg* (Schoug 2004:9ff.). Denna bok utgör huvudrapporten från mitt projekt "Karriärstrategier i den nya högskolan" (HSFR/Vetenskapsrådet), från vilket denna artikel också härstammar.
- 6 Detta är anmärkningsvärt också därför att Arvidsson (1999) tidigare förnekat såväl möjligheten att göra adekvata rangordningar som meningen med att försöka.
- 7 Hösten 2005 debatterades åter humanioras situation i en serie artiklar i *Dagens Nyheter*, där man i flera inlägg ånyo återopade sig på denna rangordning i samma syfte. Dess legitimitet ifrågasattes således inte heller denna gång, utan debattörerna utnyttjade tvärtom tillfället att själva resa egna anspråk i kvalitetens namn.
- 8 Detta pressmeddelande hämtade jag på Vetenskapsrådets hemsida den 26/3 2005: <http://www.vetenskapsradet.se/press/arkiv/sida.jsp?resourceId=464>
- 9 Däremot har denna sammanblandning mellan välstånd och citering i något fall kritiserats (jfr Sörlin och Törnqvist 2000:88).
- 10 Denna fråga har jag utvecklat något mer ingående i ett annat sammanhang (Schoug 2004:95–99). Med tanke på hur många som hyser intresse av att överdriva sambandet mellan utbildning, forskning och ekonomisk tillväxt är det inte konstigt att denna idé sällan ifrågasatts. Ett undantag är emellertid den brittiska pedagogen Alison Wolfs *Does Education Matter?* (2002), som riktar skarp kritik mot all övertro på utbildningssatsningarnas ekonomiska avkastning. Akademiska meriter må alltmer fungera som nödvändiga inträdesbiljetter till arbetslivet, men detta beror enligt Wolf inte så mycket på att utbildningen i sig alltid är nödvändig för att kunna utföra arbetsuppgifterna som på att den tjänar som tecken på förmåga och därmed ger sin innehavare en oundgänglig konkurrensfördel på arbetsmarknaden. När utbildningssystemet expanderar och titlarnas tillgänglighet ökar undergår de också inflation, vilket tvingar ungdomar till ständigt ökade utbildningsinvesteringar – och då helst i "rätt" utbildningar, genomgångna vid de mest prestigefyllda lärosätena. Tron på enkla samband mellan utbildning och tillväxt har föranlett en så ohämmad utbyggnad av högskoleväsendet att resurserna idag inte räcker till för att upprätthålla verksamhetens kvalitet, hävdar Wolf, som därmed rättfärdigar sina anspråk på sedvanligt sätt. Hon riktar därför skarp kritik mot politikernas hantering av den högre utbildningen, men blundar samtidigt för det faktum att den enligt henne "naiva" övertron på ett sådant samband vid sidan av kvalitetsretoriken också utgör en huvudingrediens i argumentationen då högskolans egna företrädare reser anspråk på ökad anslagstilldelning ur statsbudgeten. Därtill torde en del universitetsinstitutioner (åtminstone i Sverige) också ha uppvisat tendenser att expandera på egen hand genom att anta så många doktorander att försörjnings- och handledarresurserna blivit en bristvara.
- 11 De precisa siffror som anges i texten kan ändras något från dag till dag och varierar rimligtvis mellan lärosätena beroende på deras hemsidors omfattning och eventuellt också på deras sökmotorers effekti-

- vitet. Universitetens hemsidor finner man på dessa adresser: <http://www.lu.se> för Lunds universitet, <http://www.su.se> för Stockholms universitet, <http://www.uu.se> för Uppsala universitet, <http://www.gu.se> för Göteborgs universitet samt <http://www.liu.se> för Linköpings universitet.
- 12 En blick på samma lärosätes strategiska plan ger vid handen att samma ord dyker upp elva gånger på åtta textsidor för att uttrycka verksamhetens målsättningar och (framför allt) egenskaper (*Strategisk plan 2002–2006*).
- 13 Slutligen bör påpekas att jag också gjorde sökningar på Umeå universitets hemsida, men då träffarnas antal där inte specificeras kan inga uppgifter därifrån anges utan ett mycket mödosamt arbete.
- 14 Vid denna andra sökning den 19 november 2005 hade ordet ”ungefär” också tillkommit framför antalet träffar på Stockholms och Uppsalas universitets respektive hemsidor. Totalt utföll siffrorna på de olika lärosätena så här: ”kvalitet” gav 3391 för Lund, 1702 för Göteborg, 13400 för Stockholm, 23800 för Uppsala samt 24300 för Linköping; ”kritiskt tänkande” gav 446 för Lund, 154 för Göteborg, 299 för Stockholm, 443 för Uppsala samt 552 för Linköping; ”tillväxt” gav 1881 för Lund, 788 för Göteborg, 9330 för Stockholm, 9620 för Uppsala samt 757 för Linköping.
- 15 Att excellens i den svenska kontexten (ännu?) inte kan mäta mig kvalitet i popularitetshänseende indikeras av dess avsevärt mindre förekomst på lärosätenas hemsidor. De mätningar jag genomförde den 5 januari respektive den 19 november 2005 omfattade också excellensbegreppet och resulterade i 87/187 träffar för Lunds universitet, 10/60 för Göteborg, 23/34 för Stockholm, 53/77 för Uppsala och 31/96 för Linköping.
- Referenser**
- Arvidsson, Håkan 1999: ”Ranking är rätt – riskabelt”. *Moderna tider* 10, 102 (specialektion). s. 5–6.
- Bateson, Gregory 1987 (1979): *Ande och natur. En nödvändig enhet*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Bennich-Björkman, Li 1997: *Organising Innovative Research. The Inner Life of University Departments*. Oxford: IAU Press/Pergamon.
- Bloch, Charlotte 2002a: ”Managing the Emotions of Competition and Recognition in Academia”, i Barbalet, Jack M. (red.) – *Emotions and Sociology*. s. 113–131, Oxford: Blackwell.
- Bloch, Charlotte 2002b: ”Følelser og sociale bånd i Akademia”. *Dansk sociologi* nr 4, s. 43–60.
- Bloch, Charlotte 2003: ”Følelsernes skjulte spil i Akademia”, i Højgaard, Lis och Søndergaard, Dorte Marie (red.) – *Akademisk tilblivelse. Akademia og dens kønnede befolkning*, s. 121–157, Köpenhamn: Akademisk Forlag.
- Brante, Thomas 1990: ”Kontroversstudier – ett forskningsprogram, del 2”. *VEST: Tidskrift för vetenskaps- och teknikstudier* nr 4, s. 3–17.
- Cederlund, Kerstin 1999: *Universitet. Platser där världar möts*. Stockholm: SNS Förlag.
- Clark, Burton R. 1983: *The Higher Education System. Academic Organization in Cross-National Perspective*. Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press.
- Dagens Forskning* (DF), nr 13–14/2002.
- Dagens Nyheter* (DN), 9/2 2005.
- Ehn, Billy och Löfgren, Orvar 2004: *Hur blir man klok på universitetet?* Lund: Studentlitteratur.
- Falu-Kuriren* (FK), 10/2 2004.
- Foucault, Michel 1987 (1975): *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv förlag.
- Göteborgs-Posten* (GP), 30/10 2003.
- Helsingborgs Dagblad* (HD), 14/9 2004.
- Persson, Olle 2002: ”Svensk forskning på publiceringsmarknaden”, i Sandström, Ulf (red.) – *Det nya forskningslandskapet. Perspektiv på vetenskap och politik*. s. 135–144, Nora/Stockholm: Nya Doxa/SIS-TER Skrifter 5.
- Proposition 1994/95:164, *Jämställdhet mellan kvinnor och män inom utbildningsområdet*.
- Proposition 2004/05:80, *Forskning för ett bättre liv. Rapport om resultatet av en utvärdering av forskning och forskarutbildning vid Lunds universitet inom området för humaniora och teologi vid Lunds universitet*. Lunds universitet, Diarienummer: HT B283 253/2004.
- Readings, Bill 1996: *The University in Ruins*. Cambridge, Massachusetts/London: Harvard University Press.
- Schoug, Fredrik 2004: *På trappans första steg. Doktoranders och nydisputerade forskares erfarenheter av akademien*. Lund: Studentlitteratur.
- Statens offentliga utredningar 1995:110, *Viljan att veta och viljan att förstå. Kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning*.
- Strategisk plan 2002–2006*, Lunds universitet: Informationsenheten/Planeringsenheten 2002.

- Svenska Dagbladet* (SvD), 10/3 1995, 25/4 2000, 30/10 2003.
- Sörlin, Sverker, Johansson, Stig m.fl. 2001: *Den humanistiska cirkelns kvadratur. Om humanioras möjligheter och framtid*. Rapport från Humanistiska fakultetens nordiska bedömargrupp november 2000. Göteborg: Humanistiska fakulteten, Göteborgs universitet.
- Sörlin, Sverker och Törnqvist, Gunnar 2000: *Kunskap för välstånd. Universiteten och omvandlingen av Sverige*. Stockholm: SNS Förlag.
- Trow, Martin 1993: "Reflections on Higher Education Reform in the 1990s. The Case of Sweden", *Studies of Higher Education and Research*, nr 4, s. 24–39.
- Wolf, Alison 2002: *Does Education Matter? Myths about Education and Economic Growth*. London: Penguin.

## SUMMARY

### The University of Excellence

In just a few years, the quest for quality has become a concern of utmost priority in higher education. Universities, faculties, research councils and the National Agency for Higher Education regularly undertake evaluations to find out whether the academic work performed by university institutions is on "highest international level" or not. Competitions between universities in quality assurance are arranged and ranking-lists are constantly published. At the same time, the claims to quality and excellence by the agents of the academic field are increasing and the word "quality" has become one of the most frequently used categories in the self-presentation of universities on homepages and in official documents. In the article, this cult of quality is seen as a consequence of the insufficiency of resources that plague university institutions today. In

an environment that advocates quality and excellence and, at least officially, refuses to fund individuals or institutions that are not seen as first class representatives of these ideals, there are few ways to overcome financial difficulties other than to outshine one's competitors. Instead of regarding the quest for quality and excellence as conditioned by the needs of society, research or the corporate world, it should rather be seen as a systemic effect of under-financed meritocracies and the subsequent competitive fierceness. As a consequence, quality tends to replace the idea of truth as the purpose of research and education. Thus, academic competition to a lesser extent involves contradictory truth claims than standards of excellence, making it more important to be "number one" than to be right.